

Skolverket

Remissvar avseende förslag till ändringar i läroplaner vad gäller kunskapsområdet sex och samlevnad

Länsstyrelsen Östergötland lämnar nedan synpunkter på Skolverkets förslag avseende förtydligande av läroplanerna för att bättre stödja undervisningen i kunskapsområdet sex och samlevnad. Synpunkterna bär relevans för samtliga läroplaner som faller inom ramen för Skolverkets uppdrag.

Länsstyrelsen Östergötland utgår i remissvaret huvudsakligen från myndighetens nationella uppdrag att förebygga och bekämpa hedersrelaterat våld och förtryck, barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning.

Sammanfattning

Länsstyrelsen Östergötland välkomnar en ändrad benämning på kunskapsområdet, till *sexualitet och relationer*, för att sätta in undervisningen på området i ett bredare sammanhang. Länsstyrelsen ser också mycket positivt på att kunskapsområdet sexualitet och relationer ska vara återkommande i utbildningen och att rektors övergripande ansvar för utbildningen inom området förtydligas.

Vidare delar Länsstyrelsen bedömningen att det är av stor vikt att elever får kännedom om sina rättigheter, såsom fastslås bland annat i Barnkonventionen, och var de kan vända sig om dessa rättigheter kränks. Risken är dock att alltför generella skrivningar om rättigheter inte är tillräckligt för att uppmärksamma de svårigheter barn och unga kan möta i livet. Länsstyrelsen Östergötland anser att skolans och lärarens ansvar för att synliggöra och vägleda kring olika typer av utsatthet och livssituationer behöver förtydligas. Länsstyrelsen Östergötlands erfarenhet är att utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck, barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning är exempel på sådant som tenderar att förbises när det inte uttryckligen nämns.

Skolverkets förslag avseende hedersrelaterat våld och förtryck

I Skolverkets uppdrag ingick att särskilt beakta att frågor om hedersrelaterat våld och förtryck omfattas av sex- och samlevnadsundervisningen. I uppdraget hänvisas även till Skolinspektionens granskning av sex- och samlevnadsundervisningen.¹ I denna granskning framkommer bl.a. att:

lärare kan känna sig osäkra hur de ska förhålla sig till att elever vuxit upp med mer traditionella och patriarkala strukturer och normer kring sexualitet och relationer att det är något som lärarna behöver få stöd och vägledning i.²

¹ Skolinspektionen, *Sex- och samlevnadsundervisning*, 2018 (Dnr 400-2016:11445)

² Skolinspektionen, *Sex- och samlevnadsundervisning*, 2018 (Dnr 400-2016:11445), sid 27

det kan finnas tillfällen då lärare upplever utmaningar med sex- och samlevnadsundervisningen och i likabehandlings- och värdegrundsarbete i stort, för elever vars kulturella eller religiösa uppfattningar avviker från majoritetssamhällets värderingar.³

Skolinspektionen konstaterar också att det finns ”ett spänningsfält i undervisning om sex och samlevnad där lärarna behöver ha kompetens för att navigera och handleda diskussioner kring kontroversiella frågor så att samtalen präglas både av åsiktsfrihet och värdegrunden.”⁴

Länsstyrelsen Östergötland anser att de föreslagna tilläggen i läroplanerna fortfarande riskerar att vara för allmänt hållna för att möta de brister och behov som Skolinspektionens granskning belyser, vilket vidareutvecklas nedan. Det är Länsstyrelsen Östergötlands erfarenhet att hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning tenderar att förbises när de inte uttryckligen nämns i till exempel uppdrag eller planer. Dock ser vi det som självklart att diskussioner kring detta ska utgå ifrån ett rättighetsperspektiv och att det i undervisningssituationen går att närma sig dessa frågor på olika sätt (även utan att använda de specifika begreppen).

Länsstyrelsen Östergötland ser flera möjligheter att synliggöra dessa frågor under olika rubriker i läroplanerna, för att bland annat ge lärare bättre vägledning i undervisningen:

- **Skolans uppdrag**

I beskrivningen av skolans uppdrag föreslår Skolverket en ny skrivning:

Skolan har ett ansvar för att eleverna återkommande under skolgången får möta frågor som rör sexualitet och relationer. Utbildningen ska därigenom främja alla elevers hälsa och stärka deras förutsättningar att göra trygga och självständiga val. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse för egna och andras rättigheter och förmedla betydelsen av att sexualitet och relationer präglas av frivillighet, ömsesidighet och respekt. Eleverna ska även ges möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållningssätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika medier och sammanhang.

Länsstyrelsen Östergötland menar att även om Skolverket anser att skrivningar kring hedersrelaterat våld och förtryck är för specifika för att höra hemma i en läroplan, bör åtminstone barns olika livssituationer samt utsatthet för psykiskt och fysiskt våld från och/eller mot närstående uppmärksammas i detta sammanhang. Det är ett så pass allvarligt och omfattande problem och det bör tydligt framgå i läroplanen att det är något som behöver adresseras i undervisningen. Ett sådant förtydligande skulle kunna formuleras på följande sätt (tillägg i fetstil):

*Utbildningen ska därigenom främja alla elevers hälsa **och utveckling** och stärka deras förutsättningar att göra trygga och självständiga val. **Sådan utbildning måste synliggöra elevers olika livsförutsättningar och hur dessa kan påverka och begränsa eleven (såsom är fallet när det gäller utsatthet för olika former av våld och förtryck från partner, familj och/eller släkt).** Skolan ska bidra (...)*

³ Skolinspektionen, *Sex- och samlevnadsundervisning*, 2018 (Dnr 400-2016:11445), sid 31

⁴ Skolinspektionen, *Sex- och samlevnadsundervisning*, 2018 (Dnr 400-2016:11445), sid 31-32

- **Perspektiv i utbildningen**

I läroplanerna lyfts fyra olika perspektiv som ska appliceras i all undervisning; historiskt perspektiv, miljöperspektiv, internationellt perspektiv och det etiska perspektivet. Länsstyrelsen Östergötland menar att man till detta bör addera *rättighetsperspektivet* och i anslutning till detta synliggöra att hedersrelaterat våld och förtryck blir ett hinder för att alla barn i praktiken ska omfattas av skolans grundläggande värden kring rättigheter och demokrati. Det är enkelt att på en generell nivå instämja i behovet av lika rättigheter, jämställdhet och så vidare, men det är först när det bryts ned på detaljnivå som det blir tydligt för såväl lärare som elever vad det innebär i praktiken.

- **Skolans kunskapsmål**

Även när det gäller läroplanernas formuleringar kring skolans mål vad gäller kunskaper, menar Länsstyrelsen Östergötland att det vore relevant att belysa olika aspekter av våld i allmänhet och hedersrelaterat våld i synnerhet. Det föreslagna tillägget om att varje elev efter genomgången utbildning ska ha fått kunskaper inom området sexualitet och relationer är för allmänt hållet. Länsstyrelsen ser att betydelsefull kunskap kring myten om mödomshinnan, föreställningar om oskuld, olika typer av våld inklusive sexuellt våld, barn- och tvångsäktenskap samt könsstympning riskerar att förbises om de inte uttryckligen nämns. Vi menar också att medvetenheten kring sambandet mellan hälsa och våld behöver öka.

- **Stöd och vägledning vid sidan av läroplanerna**

Om man som Skolverket trots allt landar i bedömningen att begreppet hedersrelaterat våld och förtryck inte bör användas i läroplanerna, ställs ytterligare högre krav på att ge vägledning på andra sätt. Att lärarna behöver stöd och verktyg i arbetet framgår till exempel av Skolinspektionens granskning:

Granskningen visar att det finns ett stort behov av kompetensutveckling när det gäller lärarnas arbete med sex- och samlevnadsfrågor, alltifrån sex och samlevnad som kunskapsområde, normer och HBTQ, hedersrelaterade frågor, sex- och samlevnadsundervisning för nyanlända elever till hantering av kontroversiella frågor som knyter an till sex- och samlevnadsområdet. Många av de intervjuade lärarna tycker att det är svårt att undervisa om sex och samlevnad. De känner sig obekväma med själva området sex och samlevnad, saknar kunskap om HBTQ, upplever att de inte hänger med samhällstrender eller att de inte vet hur de ska hantera laddade diskussioner som strider mot värdegrunden. Sex och samlevnad berör frågor som kan upplevas som känsliga och privata och det är lätt att trampa fel. Därför behöver lärarna redskap och kompetens för att undervisa, både vad gäller sakfrågor och arbetsmetoder.⁵

Behovet av vägledning på området bekräftas även i samtal som inkommer till Länsstyrelsen Östergötlands nationella stödtelefon för yrkesverksamma. Sådan vägledning behöver ge konkreta verktyg för hur lärare kan arbeta med dessa frågor inom ramen för undervisningen, inte bara att frågorna ska beröras utan också hur.

⁵ Skolinspektionen, *Sex- och samlevnadsundervisning*, 2018 (Dnr 400-2016:11445), sid 5-6

Rektors ansvar

Länsstyrelsen Östergötland välkomnar Skolverkets förslag att rektors övergripande ansvar för undervisningen på området förtydligas. Att rektor prioriterar området och ser till att det finns kompetens och andra förutsättningar är centralt. Skolverket bedömer i sin konsekvensutredning att de föreslagna ändringarna inte kommer att medföra ökade kostnader, men att tid behöver avsättas för kompetensutveckling. Även Skolinspektionen konstaterar i sin granskning att det finns ett stort behov av kompetensutvecklingen, men att ”bara en bråkdel av lärarna får kompetensutveckling inom sex- och samlevnadsområdet”⁶. Länsstyrelsen befarar att Skolverket i sin bedömning underskattar omfattningen av resurser och kompetensutveckling som krävs för att åstadkomma en märkbar förbättring av undervisningen på området.

Vidare efterfrågar Länsstyrelsen Östergötland ett ytterligare förtydligande i läroplanerna kring rektors ansvar för att

- skolan ska ha tydliga rutiner och beredskap att stötta och uppmärksamma elever som är utsatta eller riskerar att utsättas för våld och kränkningar, och
- kunskapsområden som våld i nära relationer, våld mot barn, hedersrelaterat våld och förtryck, könsstypning och trauma integreras i undervisningen.

I arbetet med kompetensutveckling och vidareutveckling av rutiner bistår Länsstyrelsen Östergötland gärna, utifrån vårt nationella uppdrag kring hedersrelaterat våld och förtryck, barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstypning.

En likvärdig utbildning

Avslutningsvis vill Länsstyrelsen Östergötland uppmärksamma att förekomsten av könsseparerad sex- och samlevnadsundervisning kan behöva adresseras på ett tydligare sätt i läroplanen. Som framgår av Skolinspektionens rapport förekommer det till exempel att endast flickorna får lära sig om sådant som menstruation och könsstypning.⁷

Länsstyrelsen föreslår en skrivning t.ex. under rubriken En likvärdig utbildning, som betonar att i de fall könsseparerad undervisning sker och är motiverat inom ramen för *sexualitet och relationer*, så måste innehållet vara det samma.

Ärendets beredning

I beredningen av detta ärende har, utöver beslutande, följande deltagit: Christina Malmqvist samt Bayan Nasih, Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen Östergötland.

Linda Pergelius Thorbjörnson
Enhetschef

Matilda Eriksson
Sakkunnig hedersrelaterat våld och förtryck

⁶ Skolinspektionen, *Sex- och samlevnadsundervisning*, 2018 (Dnr 400-2016:11445), sid 41

⁷ Skolinspektionen, *Sex- och samlevnadsundervisning*, 2018 (Dnr 400-2016:11445), sid 26f.